

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 22, Sayı/Issue: 42, Yıl/Year: 2020 (Aralık/December)

**Dinî Grup Mensubu Kadınların Kadın Algısı ve Toplumsal
Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşüncelerinin İncelenmesi: İsmailağa
Cemaati Örneği**

*An Analysis of Women Member of the Religious Group's Thoughts and
Perception of Women and Gender Roles: The Case of Ismailaga Community*

Zehra Işık

Dr., Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi – Ph.D., Teacher, Ministry of National Education, Kartal Anatolian Imam-Hatip High School

muallimzehra@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5400-458X>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 15/09/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 30/11/2020

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2020

Atf/Citation: Işık, Zehra. "Dinî Grup Mensubu Kadınların Kadın Algısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşüncelerinin İncelenmesi: İsmailağa Cemaati Örneği". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/42 (2020), 483-510. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.795487>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Dinî Grup Mensubu Kadınların Kadın Algısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşüncelerinin İncelenmesi: İsmailağa Cemaati Örneği*

Öz

Bu çalışmada İstanbul Fatih ilçesi merkezli faaliyet gösteren ve kadın konusunda zahirde katı-gelenekçi tutum sahibi bir dinî grup imajı veren İsmailağa Cemaati'nin kadın mensuplarının kadın algısı ve toplumsal cinsiyet rollerine yaklaşımı ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, kadını sadece geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle tanımlıyor görünen İsmailağa Cemaati'ndeki kadınların "kadın" ve "toplumsal cinsiyet rolleri"yle ilgili görüşlerini ve bu düşüncelerinin günlük yaşamdaki yansımalarını ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat, katılımcı gözlem, cemaate ait yazılı kaynakların ve görsel-işitsel medyadaki materyallerin incelenmesi olmak üzere çoklu veri toplama araçlarına başvurulmuştur. Yirmi kadınla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Cemaatin dinî bilgi kaynaklarında ve hocalarının söylemlerinde yer alan "erkeğin bir adım gerisinde duran", "ev merkezli" ve sadece geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle yetinen kadın algısının katılımcılar tarafından söylem olarak benimsendiği, ancak yaşam pratiklerinin bu kabulden farklı şekillendiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Din ve Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Roller, Dinî Gruplar, Dinî Gruplarda Kadın Algısı.

An Analysis of Women Member of the Religious Group's Thoughts and Perception of Women and Gender Roles: The Case of Ismailaga Community*

Abstract

In this study, the perception of female members of the Ismailaga Community, which is based in Istanbul's Fatih district and apparently gives the image of a religious group with a strict-traditionalist attitude to women, towards the gender roles, was discussed. The aim of the study is to reveal the opinions of female members of the Ismailaga Community about "woman" and "gender roles" and their reflections of those thoughts in daily life. The qualitative research method was used in the study. In the study, multiple data collection tools were used, including semi-structured interviews, participant observation, the examination of the written sources belonging to the community, and the materials in the audio-visual media. Face-to-face interviews were conducted with twenty women. It was revealed that the perception of a woman "standing one step behind the man", "home-centered" and contenting only with traditional gender roles, in religious information sources of the community and the discourses of their teachers was adopted a discourse by the participants, but their life practices were shaped differently from this acceptance. [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Keywords: Psychology of Religion, Religion and Gender Roles, Gender Roles, Religious Groups, Perception of Women in Religious Groups.

Giriş

Tasavvuf, hemen hemen tüm dinlerin bünyesinde bulunan bir anlayış şeklidir.¹ Amacı, ruhsal ve sosyal sorunlarına çözüm bularak bireyi manevî anlamda olgunlaştırmak olan Tasavvuf bu yönüyle psikolojiyle yakından bağlantılıdır.² Dinin, bireyin hayatına yansıyan ve farklı dindarlık biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olan; inanç, ibadet, duygu, bilgi ve etki olmak üzere

* Bu makale, Haziran 2020 tarihinde tamamladığımız "Modern Kentte Farklı Kadın Dindarlıkları: İstanbul Örneği" adlı tezin ilgili bölümünden geliştirilerek hazırlanmıştır.

1 Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 29.

2 H. Kâmil Yılmaz *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2011), 65.

beş boyutu vardır.³ Din Psikolojisi perspektifinden değerlendirildiğinde dindarlığın duygu boyutuna daha çok önem veren kişilerin Tasavvufa ve Tasavvufun kurumlaşmış hali olarak tanımlanabilecek tarikatlara meylettikleri söylenebilir. Türk toplumunun dinî hayatında, tarihsel nitelikli dinî gruplar olarak geçmişte birtakım fonksiyonlar üstlenmiş olan tarikatlar günümüzde varlığını sürdürmekte ve bazı insanların dinî ve manevî gereksinimlerine cevap vermeye devam etmektedir.⁴

Modernleşme, kentleşme, göç ve bunlara bağlı olarak yaşanan toplumsal değişime, bazı tarikatlar cemaatleşerek uyum sağlamaya çalışmıştır. Tarikatların geçirdiği bu dönüşüm, modern kent hayatında konumlandıkları yeri ve işlevlerini de değiştirmiştir.⁵ Cemaatleşen tarikatlar, kurdukları vakıf veya dernekler vasıtasıyla eğitim-öğretim, kültür-sanat, sosyal yardımlaşma alanlarında faaliyet göstermiş ve köyden kente göç edenlerin kimlik ve aidiyet ihtiyaçlarını karşılayan birer yapıya dönüşmüştür.⁶ Geleneksel tarikatlarda bire bir muhatap olma esasına dayalı olan klasik şeyh-mürid ilişkisi de dergi, kitap, radyo ve televizyon gibi medya araçları aracılığıyla biçim ve içerik değiştirmiştir.⁷ Efe, yaptığı sınıflamada İsmailağa Cemaati'ni tarikat formunu devam ettiren cemaatler kapsamında değerlendirmiştir.⁸ Cemaat yapısına özgü vasıfları taşıması, grubun önde gelen simalarının ve çalışma kapsamında görülmüş katılımcıların da "cemaat" nitelemesini benimsemesi hasebiyle, makalede "İsmailağa Cemaati" ibaresi kullanılmıştır.

"Kadın" konusu, modern yaşam tarzıyla birlikte yaşanan toplumsal değişimde en çok tartışılan başlıklardan biridir. Geleneksel toplum yapısında kadından beklenen roller genellikle ev içi işler ve çocukların bakımı ekseninde şekillenmektedir. Modern toplumda ise kadın, eğitim, çalışma veya başka sebeplerle ev dışına çıkmakta, kamusal ve sosyal alanlarda görünür olmakta dolayısıyla toplumsal rolleri, geleneksel toplum yapısındaki kadın rollerinden farklılaşmaktadır. Bu durum, sahip olduğu dinî ve geleneksel değerleri korumak isteyen dindar muhafazakâr toplum kesiminde kadının konumu ile ilgili tartışmalara yol açmaktadır. Mütedeyyin kesimden bazı kişiler ve gruplar kadının modern yaşamla birlikte edinmeye başladığı yeni rollerinin, geleneksel rollerini yerine getirmeye mâni olacağı ve bunun beraberinde toplum-

3 Charles Glock, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", *Din Sosyolojisi*, çev. Mehmet Emin Köktaş vd., ed. Yasin Aktay (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 252-274.

4 Celaledin Çelik, "Göç, Kentleşme ve Din", *Din Sosyolojisi*, ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçoğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 302.

5 Adem Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi* (İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013), 84-85.

6 Ramazan Yelken, *Cemaatin Dönüşümü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 91.

7 Çelik, "Göç, Kentleşme ve Din", 303.

8 Adem Efe, "Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/ Cemaat Dindarlığı", *Journal of Islamic Research* 28/3 (2017), 299-300.

sal bozulmayı getireceği endişesini taşımaktadır. Bu nedenle dinî ve geleneksel değerleri muhafaza etmenin, kadını geleneksel yapıdaki konumuna döndürmekle mümkün olacağı muhtevalı söylemler ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili yazılı kaynaklarındaki içerik ve medyadaki temsilcilerinin söylemleri nedeniyle İsmailağa Cemaati ülkemizde bu görüşün önemli temsilcilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu makalede zahirde bu imaja sahip olan İsmailağa Cemaati'ndeki kadınların; kadın algısı ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Nakşibendî Tarikatı'nın Hâlidîye koluna bağlı, Fatih ilçesi Çarşamba semti merkezli İsmailağa Cemaati, Mahmut Ustaosmanoğlu (gruptaki hitap şekliyle Mahmut Efendi) etrafında şekillenmiştir. Mahmut Efendi'nin bir dönem imamlık yaptığı İsmailağa Camii'nden dolayı cemaat bu adla anılmaktadır.⁹ Mahmut Efendi'nin, Fatih'te açtığı kurslarda eğitim hafızlıkla başlamakta, hafızlık bittikten sonra Arapça ve İslâmî ilimler eğitimine geçilmektedir.¹⁰ Cemaat mensupları İstanbul'un ilçelerinde ve başka illerde yaygın olan bu kursları "medrese" diye adlandırmaktadır. Kadınların tek parça siyah çarşaf, erkeklerin, şalvar, sarık ve cübbe giymesi, sakallarını uzatması, cemaatin modern yaşam unsurlarına karşı olumsuz tavrı, İsmailağa Cemaati'ni diğer Nakşibendî kaynaklı dinî gruplardan ayıran bazı özelliklerdir. Öyle ki Mahmut Efendi, uzun süre ibadet alanındaki teknik imkanlara dahi karşı çıkmış, camide mikrofon kullanmaya sıcak bakmamıştır.¹¹ Cemaatin evde televizyon bulundurmama tutumu, orta yaş üstü müridler tarafından hâlâ benimseniyorsa da son yıllarda yeni nesil üyeler nezdinde değişmeye başlamıştır. Cemaatin medyatik yüzü, Cübbeli Ahmet Hoca olarak bilinen Ahmet Mahmut Ünlü'nün televizyon kanalı kurmasının bu tutum değişikliğinde önemli bir katkısı olduğu söylenebilir.

Çakır'ın "metropoldeki taşra"¹² olarak nitelendirdiği İsmailağa Cemaati, genel anlamda orta ve alt halk tabakasına ve eğitim düzeyi düşük kişilere hitap eden bir gruptur. Cemaat mensupları kızlarını seküler ve karma okullar yerine, kendi medreselerinde okutmakta, erkekler için de aynı kuralın geçerli olduğunu ifade etmekle birlikte, ileride evin reisi olarak para kazanmak mecburiyetinde oldukları için, erkek çocuklarının resmî eğitim kurumlarında okumasına müsaade etmektedir.

9 Abdürrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar* (Bursa: Bursa Akademi, 2017), 334.

10 Nimetullah Akın, "Resmî Din Öğretimi ve Gayr-ı Resmî Din Öğretiminin Neden Olduğu Problemler: İsmailağa Örneği", *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme*, ed. Hayati Hökelekli ve Vejdi Bilgin (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015), 626.

11 Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), 355.

12 Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan Türkiye'de İslami Oluşumlar* (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 66.

1. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Din

Biyolojik anlamda kız ve erkek olarak dünyaya gelmek sebebiyle, bir kişinin genetik, fizyolojik ve biyolojik bakımından kadın veya erkek olarak gösterdiği özellikler o kişinin “cinsiyet”ini ifade eder. Toplumsal cinsiyet ise, doğuştan getirilen cinsiyete toplumların attığı anlamla bağlantılıdır. Yaşanılan zamana, coğrafyaya, kültüre göre toplumdan topluma değişiklik gösteren toplumsal cinsiyet; toplumun kadın ve erkeği algılama ve değerlendirme biçimini, her iki cinsiyete yüklediği rolleri, onlardan beklediği sorumlulukları anlatmak için kullanılan bir tanımdır.¹³

Kadın-erkek dikatomisi, cemaat tipi küçük toplum yapılarından günümüze kadar her devirde varlığını sürdürmüştür. Kadının rasyonel yetilerinin olmadığı veya ahlâkî zayıflığı vb. meseleler farklı disiplinlerin temsilcileri tarafından savunula gelmiştir. Felsefi düşüncenin doğuşundan beri kadın, simgesel anlamda “akıl” dışı kabul edilen şeylerle eş tutulmuştur. Eski Yunanlılar, çocuk doğurma yetilerinin kadınlarla doğanın bereketi arasında bir bağ oluşturduğunu düşünmüşler; erkekliği düşüncenin açık ve kesin, kadınlığı ise muğlak ve belirsiz biçimiyle ilişkilendirmişlerdir. Bu anlayışın yansıması olarak Yunanlılar, insan neslinin üremesinde babanın biçimlendirici ilkeyi sağlayan gerçek nedensel güç, kadının ise sadece bu formu kabul eden ve besleyen olduğunu düşünmüşlerdir.¹⁴ Eril-dişil düalizmini anlatırken kadını tüm bilimsel faaliyetlere karşı olan cinsiyet olarak konumlandıran Nietzsche, rasyonalizmi de eril düşünme biçimi olarak tanımlar ve kadının irrasyonelliği temsil ettiğini varsayar.¹⁵ Kadınlar hem irrasyonelliklerinden dolayı tam insan olamadıkları düşüncesiyle, hem de doğayla aralarında kurulan ilişki nedeniyle, karanlık, mistik ve bilinmeyen güçlerle özdeşleştirilmiştir.¹⁶

Erkek-kadın dikatomisinin din kaynaklı olduğu ve özellikle semavî dinlerin, ataerkil yapıya bağlı şekillenen toplumsal cinsiyet anlayışını öne çıkarttıkları ileri sürülmüştür.¹⁷ Tevrat'ta ilk yaratılış hadisesinin anlatımında kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı¹⁸ ve kadının yasak ağaçtan meyveyi alıp Âdem'e yedirdiği için bir nevi cezalandırıldığı görülür.¹⁹ Tevrat'ta

13 Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019), 19-20; Asım Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 23.

14 Genevieve Lloyd, *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*, çev. Muttalip Özcan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996), 22-24.

15 Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil*, çev. R.J. Hollingdale (b.y.: Penguin Books, 1990), 93-103.

16 Susan, J. Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi: Postmodern Bir Feminizmin Öğeleri*, çev. Bekir Balkız ve Ümit Tatlıcan (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 53-57.

17 Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın*, 54.

18 *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1997), Yaratılış 2/21-23

19 Yaratılış 3/12-16.

kadın, erkeğe ilk cinsellik suçunu işleyen, erkeği günaha düşürmekle tüm insanlığın düşüşüne yol açan baştan çıkarıcı, ayartıcı bir varlık olarak takdim edilmiştir.²⁰ Ayrıca Tevrat'ta kadının erkeğe tâbi olacağı, temel görevinin çocuk doğurmak ve annelik olduğu vurgulanmıştır. Yahudilik'te kadın kocasının mülkiyetinde, kamusal alanın dışında ve her türlü yetkiden uzak bir statüde konumlandırılmıştır. Kadın dinî alanda da köleler ve çocuklarla bir sayılmış, şahitliğe ehil görülmemiştir. Sinagogda ayrı bir yerde durur ve ibadete katılamaz.²¹ Hıristiyanlıkta da "baştan çıkarıcı Havva" imgesi Kilise tarafından kullanılmıştır. Yeni Ahit'te kadının değerinin sadece erkeğe bağımlı olmasına ve anneliğine bağlı olduğunu içeren metinlerin olması, ilk günaha sevk edenin kadın olarak yer alması²² kadın konusunda Yahudi ve Hıristiyan geleneğinin birleştiğinin göstergesidir. Hıristiyanlıkta kadınların kilisede bulunabilmeleri sessiz olmaları şartına bağlanmıştır.²³

Kur'an-ı Kerim ne kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı ne de ilk günahı işleyenin kadın olduğu bilgisine yer verir; kadın ve erkeğin tek bir özden yaratıldığını²⁴ ve Şeytan'ın her ikisini kandırıldığını, ilk günahın işlenmesinde de ortak sorumluluğa sahip olduklarını belirtir.²⁵ İslâm kadına daha önce toplumda olmayan reform niteliğinde haklar tanımıştır.²⁶ Kur'an'ın iyi nitelikleriyle örnek kadın olarak tanıttığı Firavun'un eşi, Hz. Meryem gibi şahsiyetler kocalarına mutlak anlamda itaat etmeleriyle temayüz eden kadınlar değillerdir. Kur'an'ın kadınla ilgili iyilik kötülük ölçütünün, Allah'a itaat ve takva olduğu görülmektedir.²⁷ Buna rağmen, Kur'an'da erkeğin kadına nispetle bir derece üstün ve "kavvâm" olduğunu ifade eden ayetlerin bulunması,²⁸ İslâm'ın da Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi kadını ikincilleştirdiği eleştirilerine neden olmuştur. "Derece" kelimesi müfessirlerce erkeğin hâkime başvurmaksızın boşama yetkisinin olmasıyla²⁹ veya kocanın karısı üzerindeki haklarından fedakârlıkta bulunmasıyla izah edilmiştir.³⁰ İmam Mâtürîdî'ye

20 Ömer Faruk Harman, "Havva", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 16/542-545.

21 Ömer Faruk Harman, "Müzakere", *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*, ed. M. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 1/94.

22 1. Timoteos 2/12-15.

23 1 Korintliler 14/34.

24 *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), en-Nisâ 4/1.

25 el-Bakara 2/36.

26 Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 66-77.

27 Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın*, 73-74.

28 el-Bakara 2/228; en-Nisâ 4/34.

29 Ebû Ca'fer İbn Ceñir Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l Marife, 1986), 2/467-468.

30 Taberî, *Câmi'u'l Beyân*, 2/468.

göre kavvâmlık, Allah'ın erkeklere, kadınlara sahip çıkma ve onların ihtiyaçlarını karşılama vazifesi yüklemesidir.³¹

Kur'an-ı Kerim'de bulunmasa da hadis kaynaklarında ve rivayet kitaplarında kadının yaratılışıyla ilgili neredeyse Tevratla bire bir aynı bilgilerin yer alması ve kadının dindeki yerine dair negatif imaj oluşturan bu rivayetlerin gündeme taşınmasıyla İslâm, kadını ikincilleştiren, değersiz gören bir din olarak tanıtılmaya çalışılmaktadır. Bir yandan Batı'nın ekonomik yayılması ve modernleşme hareketlerinin etkisiyle Ortadoğu toplumlarının köklü sosyal değişimler yaşamaya başlaması,³² diğer yandan iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla bilgiye ulaşmanın kolaylaşması neticesinde kadınların örtünmesi, eğitimi, çalışması, kamusal alandaki görünürlüğü vb. konular bu toplumlarda daha önce hiç olmadığı kadar tartışılmaya başlamıştır.

Türkiye'de de seküler dünya görüşünü benimseyenlerle muhafazakâr düşünce ve yaşam tarzına sahip olanlar arasındaki ayrıştırıcı unsurlardan biri, kadın konusuna yaklaşımlarıdır. ³³ Modern unsurlarla ve değerlerle donanmış bir realitenin içinde yaşayan dindarların toplumsal cinsiyet algıları da kaçınılmaz olarak değişmektedir. Modernleşmenin etkisiyle din ve dindarlık algısı da dönüşüme uğramakta, farklı dinî anlayış ve yaşayış biçimleri ortaya çıkmaktadır. İsmailağa Cemaati gibi bazı gruplar "kadın" konusunda geçmişe özlem söylemini benimseyen yaklaşımlarıyla temâyüz etmektedir.

Dinî grup üyesi kadınların dinî alanla bağları, ekseriyetle mensubu oldukları grup vasıtasıyla kurulmaktadır. İsmailağa Cemaati kadınları da dinî anlamda sadece kendi cemaat hocalarını otorite olarak görmekte, dinî bilgiyi de büyük oranda kendi hocalarından edinmektedir. Kadın üyelerin okuma alışkanlıklarının oldukça az olduğu ve kendi cemaatlerinin yayınları da dâhil kitap, dergi vb. kaynakları okumadıkları araştırma sürecinde tarafımızdan gözlenmiştir. Kendileri okumasa da kadınların Tefsir, Akaid, Tasavvuf gibi alanlardaki bilgi kaynakları cemaatin önde gelen hocalarınca yazılmış veya okunmasında sakınca olmadığı onaylanmış dinî eserlerdir. Zira kadınların dinî konularda beslendikleri sohbetlerde bu kaynaklara atıfta bulunmaktadır. Dinî bilgi mercii olan bu unsurların, cemaat üyesi kadınların "kadın" algısının oluşmasındaki etkisini anlayabilmek için, burada cemaate ait yayınlarda ve cemaatin önde gelen hocalarının medyaya yansıyan söylemlerinde kadınlarla ilgili dile getirilen görüşlere yer verilmiştir.

31 Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's Sümme*, thk. Mehmet Boynukalın (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005), 3/157.

32 Nazife Şişman, *Küreselleşmenin Peçesi İslam'ın Peçesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 69.

33 Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın*, 90- 91.

2. İsmailağa Cemaati'nin Bilgi Kaynaklarında "Kadın"

Mahmut Ustaosmanoğlu'nun sağlıklı olduğu günlerde yazmaya başladığı *Ruhu'l Furkan* tefsirinin yazımına, kendisi hastalandıktan sonra cemaatin ileri gelen hocalarından altı kişilik bir heyet devam etmektedir. Ustaosmanoğlu, Hz. Peygamberden aldığı manevî bir işaretle tefsiri yazmaya başladığını ifade etmektedir.³⁴ Bu kitabın Hz. Peygamberden gelen manevî bir işaretle yazıldığı bilgisi, cemaat üyeleri nazarında tefsirin kutsal addedilmesini ve muhtevasının tartışmasız kabul edilmesini sağlamaktadır.

Ruhu'l Furkan'da birden fazla kadınla evlilik, miras, şahitlik ve boşanma konuları içerikli ayetlerin tefsirinde, erkeğin kadından üstün oluşuyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Birden fazla kadınla evlenmeden bahseden ayet olarak bilinen ayetin³⁵ yorumunda şu ifadeler yer almaktadır:

"Birden fazla evlilik, eşitliğe ters düşmektedir ve erkeğe daha fazla salahiyet vermektedir, şeklinde yapılacak itiraza şöyle cevap verilebilir: Haddizatında bu usül eşitliğe ters düşmez, değişik kimseler her hususta aynı vaziyette ve aynı kabiliyette olmadıkları için birçok hususlarda salahiyet ve istihkakları aynı surette olamaz bu ise eşitliğe ters düşmez. Yüksek bir mühendisin yevmiyesi ile bir amelenin yevmiyesi aynı mıdır? Böyle bir farklılık ise, eşitlik esasına nasıl ters görülebilir? İşte kadınlarla erkekler de aile teşkilatı hususunda asla eşit değildirlir. Böyle bir eşitliğe bir cins-i latif olan kadınların vaziyetleri ve kabiliyetleri asla uygun değildir."

"Erkeklerin beden ve beyin ağırlıkları kadınlarınkinden daha fazladır. Erkeklerin sinir sistemleri kadınlarınkine nispetle daha mükemmeldir, erkekler hayatın zorluklarına daha dayanıklıdır, kadınlar ise erkeklere nazaran birtakım hastalıklara ve arızalara daha ziyade elverişlidir"

"Özellikle kadınlar yaratılıştan zayıftırlar, birçok zamanları hayız, nifas ve çocuk taşımanın ağır yükü ile geçer gider, erkeklere nazaran daha erken çökerler ve bu durumda olan kadınların çocukları doğurdukları çocuklarıyla meşgul olduklarından kocalarına karşı vazifelerini bile hakkıyla yerine getiremezler".³⁶

Adı geçen tefsirde erkek çocuğa kız çocuğunun iki misli miras vermeyi içeren ayetin açıklamasında da kadın, akli az şehveti çok, malı kötü yerlere kullanarak fesat meydana getirebilecek biri; erkek ise akli tam, iradesine sahip ve malı faydalı işlere harcayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Aynı tefsirde kocanın karısının yabancı erkeklerle görüşmesine, çarşıya, pazara gitmesine izin vermeme hakkı anlatılırken, kadının akıl, din ve ahlak olarak erkeklerden zayıf olduğu vurgulanmaktadır.³⁷

Boşanma hukukuyla ilgili ayetlerin yorumunda; "Eğer ben bir kimseye, herhangi bir kimsenin secde etmesini emretmiş olsaydım, kadına kocasına

34 Mahmud Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l Furkan Tefsiri* (İstanbul: Sirac Kitabevi, 1991), 1/9-10.

35 en-Nisâ 4/3.

36 Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l Furkan*, 4/555-556.

37 Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l Furkan*, 4/600, 648.

secde etmesini emredecektim. Eğer bir erkek, karısına kırmızı bir dağdan siyah bir dağa ve siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşımamasını emretseydi, kadının görevi ve uygun olan hareketi bu işi yapmaktır” şeklinde bir rivayete yer veren tefsir, bu rivayeti şöyle açıklamaktadır: “Kırmızı bir dağdan siyah bir dağa, siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşımak faydasız ve zor bir iş olduğu halde böyle bir teklifte bile kadının, kocasına itaat etmesi gerektiğine göre başka hususlardaki emirlerine itaat etmesi besbellidir...”³⁸

Zina edenin hükmüyle ilgili ayetlerde erkeğin anılmayıp, kadının zikredilmesini Ustaosmanoğlu³⁹ “Zinaya ekseriyetle sebebiyet veren kadınlar olduğundan Mevla Teâla, zina eden kadınların hükümlerini açıklayarak, erkeklerin durumunu onlara kıyas etmeye havale etmiştir” şeklinde izah etmiştir.

Burada yer veremediğimiz başka rivayetler de değerlendirildiğinde, Ruhu'l Furkan tefsirinde; kadının erkeğe göre beden, dinen ve ahlaken zayıf, ilk günah işleyen ve peygamberler de dahil olmak üzere erkekleri günaha sokan bir varlık olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Evlilikte kadının her konuda kocasına mutlak surette itaat etmesi, kocası izin vermezse babasının cenazesine bile gitmemesi gerektiği anlatılmaktadır. Kocanın karısını döverek terbiye etmesi onun hakkıdır ve kadının ibadetinin kabulü bile kendisinden önce kocasına dua etmesine bağlıdır. Kadının değeri, evlenirken az mehir alması, erken evlenmesi ve ardından hemen anne olmasıyla ölçülmektedir.⁴⁰ Cemaatin tefsir kitabının, kadını kocasına bağlı ve bağımlı olması gereken biri olarak konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Öz, bu tefsirde sahih olmayan rivayetlere yer verildiği ve ayetlerdeki maksattan uzaklaşarak kadının aşağılandığı eleştirisini yapmaktadır.⁴¹

Ustaosmanoğlu'nun muhtelif konulardaki görüşlerini içeren “Hikmetli Sözler” adlı kitabında kadınlarla ilgili şu sözler yer almaktadır:

“Kadın, sokakta gezecek bir şey değildir, erkeğe gözükecek bir şey değildir.

Bu düzen içinde kızınızı doktor yapmak Allah'a harp açmaktır.

Kadınlar okullardan, dairelerden çekilmelidir. 104 kitaptan biri bile fetva vermez, kadının çalışacağına dair. Kız çocuğunun orta mektepte, lisede işi yoktur. Ben-i İsrail'in inkırazı kadınlar yüzünden oldu. Kadınların vazifesi, ev işleri yapmak, efendisine itaat etmek ve millete memlekete hayırlı evlat, asker yetiştirmek. Budur kadınların vazifesi, başka yok...

Yazık değil mi gelinlik bir kız erkekleri muayene edecek, ovuşturacak. Olmaz bu yahu! Ya Rabbi! Kolları, bacakları, kafaları kırılmadan al onları bu tarafa... Yoksa ahirette ne felaketler olacak.

38 Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l Furkan*, 2/ 633-634.

39 Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l Furkan*, 4/626.

40 Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l Furkan*, 4/ 599-600.

41 Ahmet Öz, “Ruhu'l Furkan Tefsirindeki Bazı Yorumlara Eleştirel Yaklaşım”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/ 30 (2017), /424.

Zaruret olmadıkça kadınlar alış-verişe çıkıyor, direksiz kubbeleri yıkacak bunlar!

Alış-veriş, hemşirelik, subaylık karı işi değildir.

Bu karıları kendi haline bırakırsan, uçurumdan aşağıya her gün uçarlar".⁴²

Ustaosmanoğlu, "Sohbetler" adlı kitabında da "Meryem valideye Zeke-riyya (aleyhisselam) kefil oldu. Niçin kefil gerektir? Gerektir çünkü hanumdur, bakkala gidemez, fırına gidemez, çeşmeye gidemez. Bizim hocalar hep Meryem'dir. Kasaba gidemez, fırına gidemez giderse Meryemlikten çıkar. Anlayın, kadın bir yere çıkamaz, çıkarsa kıymeti gider" ifadelerini kullanmaktadır.⁴³

Cemaatin meşhur kadın hocalarından birinin kaleme aldığı "Tarihte Kadın ve Cilbab" adlı kitabın bir bölümü karı-koca haklarına ayrılmıştır. Yazar, şeyhi Ustaosmanoğlu'nun erkeklerin kadınlardan üstün oluşuna delil olarak gösterdiği rivayetlerin çoğuna kitabında yer vermiştir. Ancak erkeğin karısını te'dib etmek amaçlı dövülebileceği bilgisini aktarırken konuya dair Ruhü'l Furkan'da çokça yer alan rivayetlerden sadece bir tanesini zikretmiştir. Yazarın konuyu anlatış tarzı şeyhininkine nazaran yumuşatılmış bir üslûptur ve kadının sadece islah etmek amacıyla ve hafifçe dövülebileceğini ifade etmektedir.⁴⁴

Ruhü'l Furkan tefsirinde kocası izin vermediği taktirde kadının anne-babasını ziyarete gidemeyeceği rivayetlerine yer verilmişken, Tarihte Kadın ve Cilbab adlı eserde anne-babayı ziyarete ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya kocanın mâni olamayacağı belirtilmiştir.⁴⁵ Görüldüğü gibi yazar, tefsirdeki ana görüşe bağlı kalmakla birlikte, konuya bir kadın bakış açısıyla yaklaşmış ve kadınların dövülmesi vb. mevzularda daha yumuşak bir üslûp kullanmıştır. Buna ilaveten yazarın, kocası izin vermediği taktirde kadının anne-babasının cenazesine gitmemesi gerektiğini anlatan ya da kadın dövmeyi detaylandıran içerikteki rivayetleri kitabına almayarak bu hususta şeyhine tam itibâ göstermediği ifade edilebilir.

3. Kadın Konusunda İsmailağa Cemaati'nin Medyada Yer Alan Söylemleri

Cemaatin medyatik yüzü Ahmet Mahmut Ünlü kurduğu televizyon ve radyo kanalı ve internet vasıtasıyla geniş kesimlere ulaşan sohbetlerinde kendisini dinleyen erkek cemaate, biyolojik özelliklerinin farklılığından hareket ederek

42 Mahmud Ustaosmanoğlu, *Mahmud Efendi Hazretlerinden Duyulan Hikmetli Sözler* (İstanbul: Ahıska Yayınevi, 2018), 257-260.

43 Mahmud Ustaosmanoğlu, *Sohbetler* (İstanbul: Sirac Kitabevi, 1999), 1/4-5.

44 Fatma Temir, *Tarihte Kadın ve Cilbab* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2014), 268-279.

45 Temir, *Tarihte Kadın ve Cilbab*, 306.

erkek kadının eşit olmadığını anlatmaktadır.⁴⁶ Kendisi en çok kadınların örtünme biçimleri, erkeklerle aynı ortamda eğitim görmesi, çalışması, evlilikte kadınlarla geçinme yolları, kocanın karısı üzerindeki hakları vb. konulara değinmektedir.

Ünlü, sohbetlerinde kocasının meşru isteğini yerine getirmeyen kadının namazının bile kabul olmayacağını söylemekte,⁴⁷ cemaatin erkeklerine, kadınların düzeltilemeyeceğini, kâmil akıl sahibi bir erkeğin, karısı karşısında hiçbir tartışmayı kazanamayacağını ifade etmektedir.⁴⁸ Kadınların evde oturamayan, yatalak hasta olsa bile alış-veriş için iyileşen kimseler olduğunu anlatan Ünlü, en büyük cihadın evdeki kadınlarla mücadele olduğunu vurgulamakta ayrıca erkeklere kazandıkları paranın bilgisini eşleriyle paylaşmalarını tavsiye etmektedir.⁴⁹ Ünlü, çok lânet ve beddua ettikleri için cehennem ehlinin çoğunluğunun kadınlar olduğunu anlatmakta ve sözlerine hadisleri delil göstermektedir.⁵⁰ Ünlü ve diğer erkek hocalar sohbetlerinde kadının çalışmasının hiçbir şekilde caiz olmadığını söylemekte ve bu iddialarını ayetler ve hadislerle delillendirmeye çalışmaktadır.⁵¹

4. Yöntem

Çalışmada, neden ve nasıl sorularına cevap arayan, insanların duygu, düşünce ve davranışlarının derin anlamlarıyla ilgilenen ve araştırma konusuyla ilgili çok yönlü ve ayrıntılı değerlendirme yapma imkânı tanıyan nitel yöntemler kullanılmıştır. Nitel araştırmada veri toplama aşaması, amacı araştırma problemlerine cevap verebilmek için nitelikli bilgiler toplamak olan, birbiriyle ilişkili bir dizi faaliyet olarak tanımlanabilir.⁵² Bu kapsamda çalışmamızda İsmailağa Cemaati mensubu kadınlarla mülakat ve sahada gözlem

46 VideoBilgiyat, "Cübbeli Ahmet Hoca - Kadın Erkek Eşit Değildir", *Youtube* (17 Kasım 2013), 00:00:01-00:03:55.

47 Özlem Özlem, "Kocasını Kızdıran Kadın Cübbeli Ahmet Hoca", *Youtube* (10 Mayıs 2016), 00:00:01-00:01:46; Ehlisunnet fetva, "Kocasını dinlemeyen kadın günaha girmiş sayılır mı", *Youtube* (10 Ağustos 2014), 00:00:01-00:01:50.

48 Lâlegül TV, "Hanıma Karşı Asla Tartışma Kazanamazsın - Cübbeli Ahmet Hocaefendi Lâlegül TV", *Youtube* (12 Haziran 2017), 00:00:01- 00:03:50.

49 Cübbeli Ahmet Hoca, "Hanımlar Ölürken, "Hadi Çarşıya Çık" Desen Canlanır.", *Youtube* (27 Ağustos 2016), 00:00:01-00:02:46.

50 Cübbeli Ahmet Hoca, "Kadınların Bedduaları Cübbeli Ahmet Hoca", *Youtube* (10 Ekim 2013), 00:00:50-00:05:53.

51 Lâlegül TV, "Erkeklerin gördüğü ortamda kadın çalışamaz- Cübbeli Ahmet Hocaefendi Lâlegül TV", *Youtube* (23 Nisan 2019), 00:00:01-00:04:47.

52 John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 146.

yapmanın yanı sıra, doküman incelemesi ve görsel-işitsel materyallerin taranması yapılmıştır. Çalışmada araştırmacıya daha spesifik sorular sorabilme imkânı sunan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanmıştır.⁵³

Katılımcıların düşüncelerinin günlük yaşamlarında nasıl karşılık bulduğunu tespit etmek için Kasım 2014-Nisan 2016 tarihleri arasında katılımcı gözlemci olarak cemaatin merkezi olan Fatih/Çarşamba semtinde, cemaatin kadınlara yönelik faaliyetlerine iştirak edilmiştir. Çarşamba semtinde haftanın her günü farklı kadın hocalar farklı medreselerde ya da vakıf merkezi olarak kullanılan apartman dairelerinde sohbetler yapmaktadır. Gözlem sürecinde haftada iki gün bu sohbetlere katılım sağlanmıştır. Creswell, gözlem türlerini; tam katılımcı, gözlemci olarak katılımcı, katılımcı olmayan gözlemci ve tam gözlemci olmak üzere dört farklı tipte incelemiş ve iyi bir nitel gözlemcinin rolünün, gözlem sürecinin başında katılımcı olmayandan başladığını, sonrasında katılımcı veya diğerlerine dönüştüğünü belirtmiştir.⁵⁴

İlk aşamada araştırmacı olarak konumumuz “katılımcı olmayan gözlemci”ye tekâbül etmekteydi. Bu gözlem türünde katılımcı, dışarıdan biri olarak çalışmaya katılır ve notlar alır ve insanlarla doğrudan etkileşime girmez. Bu şekildeki katılım sürecinin ardından konumumuz zamanla “tam katılımcı” pozisyonuna evrilmiştir. Araştırmacının gözlediği kişilerle etkileşime girdiği bu gözlem biçimi,⁵⁵ cemaatin Çarşamba’daki kadınlara yönelik sohbetlerine, mübarek günlerdeki programlara, halka açık derslerine katılma, nişan ve düğün merasimlerine iştirak etme, cemaat mensubu kadınlarla Çarşamba pazarı alış-verişi, ev gezmeleri ve Beykoz’daki mekânında Mahmut Efendi’yi ziyaret şeklinde gerçekleştirilmiştir.

4.1. Çalışma Grubu

İsmailağa Cemaati mensubu yirmi kadına kartopu örneklem tekniğiyle ulaşılmıştır. Bu teknik, hassas konular ve ulaşılması zor kitlelerle çalışma yapan araştırmacılar için kullanışlıdır. Araştırmacı ilgilenilen özelliğe sahip birkaç kişiyle görüştüktan sonra onların yönlendirmesiyle başka bireylere ulaşır.⁵⁶ Mülakat yaptığımız ilk katılımcıların ve sohbetlerde tanıştığımız üyelerin rehberliğiyle çalışma grubundaki diğer kadınlarla iletişime geçilmiştir. Gerekliliği verilir katılımcıların onayı alındıktan sonra mülakatlar ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış ve araştırmacı tarafından çözümlenmiştir. Kişilerin gizliliğini korumak amacıyla araştırmada katılımcılara müstear isimler verilmiştir.

53 Elif Kuş, *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2003), 101.

54 Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 166-167.

55 Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 166.

56 Bruce L. Berg – Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Hasan Aydın (Konya: Eğitim Kitabevi, 2015), 71.

Katılımcıların yaş aralığı 18-60, yaş ortalaması 39,4'tür. Kadınlardan 11'i evli, 6'sı bekar, 3'ü duldur. Kadınlardan 9'u ilkokul, 1'i ortaokul mezunu, 5'i lise, 1'i de üniversite öğrencisidir. 1 kişi ön lisans düzeyinde eğitim almıştır. 1 kişi üniversite tahsilini 3. sınıfta bırakmıştır. 2 kişi ise ilkokul eğitimini tamamlamamıştır. Lise öğrencisi olanlardan biri İmam-Hatip Lisesi öğrencisidir, diğer 4 kişi açıktan İ.H.L okumaktadır. İlkokulu bitirmeyen 2 kişi ve ortaokul mezunu 1 kişi de dahil edildiğinde katılımcıların %60'ının temel eğitim düzeyinde tahsil gördüğü söylenebilir.

10 katılımcı mesleğinin ev hanımlığı, 5 kişi de medrese hocalığı olduğunu söylemiştir. 4 kişi kendisini "ev kızı" olarak tanıtmıştır. Kendisini ev hanımı olarak nitelendirenlerden evlere temizlik işlerine gidenler, çocuk bakıcılığı yapanlar ve siparişle pasta, börek gibi ev ürünleri yapıp satanlar bulunmaktadır. Katılımcıların yarısı Karadenizlidir. Aslen farklı memleketlerden olsalar da 18-35 yaş aralığındaki katılımcılar doğma-büyüme İstanbulludur. 40 yaş ve üstü katılımcılar genellikle evlilik sebebiyle İstanbul'a gelmiştir.

5. Araştırma Soruları

Çalışmada; "İslam'da kadın-erkek ayrımı var mıdır?", "Evlilikte kadınların ve erkeklerin rolleri nelerdir?", "Aile hayatınızla ilgili konularda eşinizle birlikte mi karar verirsiniz?" sorularına cevap aranmıştır. Bunlara ilave olarak genç kızlara "Evleneceğiniz kişinin sizinle aynı cemaatten olmasını ister misiniz?" sorusu yöneltilmiştir.

6. Bulgular

Mülakatlarda tekrarlanan ifadelerden elde edilen temalar kapsamında katılımcıların söylem olarak "erkeğin bir adım gerisinde duran dindar kadın" algısına sahip oldukları ve İsmailağa Cemaati içinde böyle bir yaklaşımın olduğu ifade edilebilir.

6.1. Bir Adım Geride Duran Kadın Algısı

Katılımcılara önce "Size göre İslam'da kadın-erkek ayrımı var mı?" sorusu yöneltilmiştir. Böyle bir soru sorulmasının nedeni katılımcıların cemaatte kazandıkları dinî kimlikle kadın ve erkeği nasıl konumlandıklarını tespit edebilmektir. Burada katılımcıların görüşlerini temsil eden kapsamlı iki görüşe yer verilmiştir:

Biz dinimizi Efendi hazretlerinden öğrendik... Efendi hazretleri bu geleneksel erkeklere biraz incelik öğretti... Ama korunaklı bir incelik. Kadına hak vermek, onu böyle ortaya meydana, erkeklerin içine atmak, haydi siz mücadele edin demek filan, öyle bir hak değil. O bize, görünüşte böyle belki mahfi, geride kalmak ama aslında, kadının kadın gibi olduğu kadınlığı öğretti... Peygamber Efendimiz Hz. Aişe'yi deveye kendi bindirmiş... Bu devirde arabanın kapısını

açmaktır bu. İslam'ın kadını bu. Günümüzde kadınlar bunu geride kalmak olarak anlıyorlar. Kadın, kadın olarak duracağı yeri bilince erkek de ona hizmetini yapacak. Ama erkeğin çok önüne geçmeyecek. Hanımefendiliği kaybetmeyecek. Hanımefendiliğini kaybedersen ezilirsin, yorulursun, koşturmacanın içinde kalırsın. Hanımlarda bir latiflik vardır, cins-i latif denir. Latifliğin kalmasız ki, koşturarak kendini yorarsın (Ezgi, 32).

Günümüzdeki modern çağa bakarsanız güya kadınlar hep çiğnenip ezilmiş, böyle illaki erkekle yarıştıyorlar kadını. Halbuki Mevlâ kadının hakkını o kadar korumuş ki, yani dinimizde kadınlara çok değer verilmiş, kadının hakkı çok fazla korunmuş. Tabi ki illa eşit değillerdir. Mevlâ Kur'ân-ı Kerim'de erkeklerin üstün olduğunu buyurmuş, doğru, ama hangi konuda? Mesela güç olarak, kuvvet olarak, irade olarak erkekler daha üstündür. Kabul etmek zorundayız, kabul etmesek de kabul edilecek, çünkü Mevlâ böyle buyuruyor. Ben inançlı ailelerde de bunu görüyorum, hep nefis ön plana çıkıyor herhalde, bu da bize dışarıdakilerin etkisi diye düşünüyorum. Diğer yönden ayetlere bakınca diyorsunuz ki kadınlar erkeklerden daha üstün (Yeliz, 50).

İsmailağa Cemaati toplumsal cinsiyet rolleri konusunda katı gelenekçi söylem sahibi ve kadınlarını mümkün olduğu kadar modern yaşam ve kurumlardan uzak tutmaya çalışan bir dinî grup imajı çizmektedir. Cemaatin lideri ve önde gelen hocaları kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmaması gerektiğini vurgulamakta, bu nedenle de kadını ev merkezli tanımlamaktadır. Soruya verilen cevaplara bakılırsa, katılımcılar da bu durumu söylem bazında benimsemiş görünmektedir.

Katılımcıların paylaşımlarında; erkeğin kadından üstün olarak yaratıldığı, kadının erkeğin bir adım gerisinde durması, kadının, zayıf ve narin olduğu, bu nedenle hanımefendiliğini kaybetmemesi ve kadının kadın gibi olması gerektiğine dair ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, mülakat yaptığımız kadınlar, İslam Dininde kadının haklarının korunduğu ve kadına çok değer verildiğini düşünmekte, modern dönemin ürünü olarak gördükleri kadın hakkı arayışlarını eleştirmektedir. Kadınlar cevaplarında, liderleri Mahmut Efendi'nin kendi eşine muamele biçimine, Kur'ân-ı Kerim ayetlerine ve Hz. Peygamber'in sözlerine atıfta bulunmuşlardır.

Katıldığımız sohbetlerde sıkça gündeme getirilen konuların başında evlilik hayatı gelmekte ve sohbet hocaları dinde kadının konumu ve toplumsal cinsiyet rolleri konusunu genelde evlilik çerçevesinde işlemektedir.

6.2. Aile Hayatında Karı-Koca Roller

Cemaatin savunduğu ve katılımcıların da sözleriyle onayladığı kadın algısının pratikteki yansımaları ortaya koyabilmek için mülakatlarda kadınlara "Evlilikte kadınların ve erkeklerin rolleri nelerdir?", "Aile hayatınızla ilgili konularda eşinizle birlikte mi karar verirsiniz?" soruları yöneltilmiştir.

Birinci sorunun cevaplarında kadının ev hanımlığı ve annelik rollerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Evlilikte kocanın rolüne değinen az sayıdaki

katılımcı, daha ziyade para kazanmakla irtibatlı ev dışındaki işlere atıfta bulunmuştur. Cemaatin çok önem verdiği erkekle kadının bir arada bulunmaması (ihtilât) hususu da bazı katılımcılar tarafından karı-koca rolleri kapsamında dile getirilmiştir:

Erkek, güzelce çalışır gelir, ailesine saygılı sevgili olur. Kadın ise eviyle çocuklarıyla, diniyle uğraşır... Kadınlar ve erkekler bir arada pek oturmaz... Şeytan ve nefsimiz bırakmazmış. Karısını beğenmez eve gelen başka birini beğenir, aşık olur yani erkek... (Sevgi, 40).

Kadın çok dışarıda olmamalı. Alış-verişe gitmeyin, çarşı pazarda dolaşmayın, alış-verişinizi kocanız, yapсын demiştir, Efendi Hazretleri. Aslında kadınlar bunu kabullenince çok kolay (Ezgi, 32).

Kadın, çocuklarına bakacak. Efendisinden izinsiz bir yere gitmeyecek. Çarşafsız dışarı çıkmayacak. Erkeklerle muhatap olmayacak. Erkek de helal rızık kazanacak (Zerrin, 60).

Erkekler dışarıda yorgun, kadın da yoruluyor ama bütün sorun erkeğin üstünde. Kadın biraz erkeği idare edecek, erkek sinirlenince o alttan alacak. Rab-bim öyle emretmiş, bu bizim adaletimize. Kadınlar zayıftır, zariftir. Erkekler geldiği zaman onlar boynunu büküyor, erkekler sinirlenmesin, ortalık karışmasın diye... (Gülây, 56).

Görüşlerini aktardığımız bu dört katılımcı sosyo-ekonomik anlamda alt gelir düzeyine sahip ev hanımlarıdır. Katılımcılar arasında eşlerinin işi sebebiyle orta ve üst gelir grubundan sayılabilecek veya farklı sosyal çevrelerle ilişkileri olan ya da sayıları az da olsa, tahsilli kadınların konuyla ilgili yaklaşımlarının farklılaştığı söylenebilir. Örneğin başörtüsü sorunu nedeniyle eczacılık fakültesindeki eğitimini tamamlayamayan ve cemaatte medrese hocalığı yapan Neşe, diğer katılımcılardan ayrılarak, konuyu adalet ve değer bağlamında ele almıştır:

Hem evlilikte hem toplum içerisinde farklı rolleri olduğundan dolayı İslam kadına da erkeğe de olması gerektiği gibi değer verir. Taş yerinde ağırdır misali. Eşitlik olması aslında adalet anlamına gelmiyor, yani her eşitlik adalet değildir. Ama tabii eşitlik olmaması bir tarafın kayırılması manasını da kesinlikle gütmüyor... Kadına mümkün olduğu kadar yüksek değer verilmekte, ama erkeğin de hiçbir hakkı yenilmemektedir dinimizde (Neşe, 35).

Katılımcıların evlilikte kadının görev ve sorumluluklarıyla ilgili düşüncelerinin kaynağı büyük oranda katıldıkları cemaat sohbetleridir. Mahalle sohbetlerindeki kadın hocalar ve camilerde vaaz eden erkek hocalar konuşmalarının bir kısmını evlilik hayatına ayırmaktadır. Sohbetlerde genellikle kocanın karısı üzerindeki hakkının büyüklüğüne vurgu yapılmakta, bazen evlilikte yaşanan problemler de gündem olmaktadır. Katıldığımız bir sohbette erkek vekil hocaların kendisine iletilen bir karı-koca anlaşmazlığına yaklaşımında kullandığı sert üslup, cemaatin evlilik hayatıyla ilgili sorunları daha çok ka-

dınlar üzerinden çözdüğü izlenimi vermiştir. Erkek vekil hocanın kadın cemaate yönelik yaptığı sohbette sarf ettiği şu cümlelerin özellikle genç kızlar tarafından tevil edilmeye çalışıldığına şahit olunmuştur:

Rasûlullah'ın sözünü tutmakta hayat vardır. Kadın kocasına “sakal bırakırsan seni bırakırım” diyor, adam da sakal bırakmıyor. Rasûlullah neye çağırıyor, bıyıkları kısaltın, sakalı uzatın diyor. Herhalde bu cemaat içinde bunu diyen kadın olmaz! Bir taraftan Sakal-ı Şerif'i ziyaret etmek için birbirini ezeceksin, hem de kocana sakal bırakma diyeceksin. Sen kocanın sakalına değil, Muhammed Mustafa'ya sırtını döndün! Babasının evine gidecekmış. Dönülmeze git! Lafla ümmet olunmaz!

Sohbet çıkışında açıktan İlahiyat okuyan bazı genç kızlar “Bizim erkekler de biraz kendine baksa, yağlasa, yumuşatsa sakalını” gibi cümlelerle cemaatin birincil sembollerinden olan ve dinin buyruğu olarak gördükleri sakala karşı tavır almadan erkekleri eleştirmiş, kadınları bu konuda haklı gördüklerini ima etmiştir.

6.2.1. Kadının Yeri Evidir

Görüştiğimiz kadınların -medresede hocalık yapanlar dışında- tamamı ev hanımıdır. Cemaatin lideri ve önde gelen hocaları tarafından kadınınun mecbur kalmadıkça alış-veriş için bile evden dışarı çıkmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Kadınları ev merkezli tanımlama, beraberinde evde yapılan faaliyetlere kutsal anlamlar yüklemeyi getirmektedir. Sohbet hocaları kadınların ev işi yapmaları ve kocalarına hizmet etmelerinin ne kadar ulvî bir görev olduğunu dinî yüklemelerle anlatmaktadır. Bu anlatımlardaki gayenin kadınların ev hanımlığını değerli görmelerini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır.

Bir ev hanımı, evde bozuk olan bir yastığı bir minderi düzeltse bile onun defterine sevap yazılır. Bir yastığı düzeltmekle bu kadar sevap kazanıyorsun. Düzenlemeyle eşine hazırlık yapıyorsun, evini tertipli düzenli tutuyorsun, buna bu kadar sevap veriliyorsa bir de bayram temizliklerini kıyaslayın. Ne kadar çok sevap kazanıyorsunuz. Bir insan eşiyile çocuğuyla ilgilenmekle, ev işini ibadet kastıyla yaptığında bu kadar sevap kazanacağını bilince ne oluyor? Daha bilinçli yapıyor... Rabbim bu hayırlı eşlerden olmayı nasip etsin (Kadın Sohbet Hocası).

Cemaatin, kadınları ev merkezli konumlandırması, alış-veriş, eğitim, çalışma ve ibadet hayatına kadar günlük yaşamın her alanını kuşatan bir tanımlamadır. Çöp atmak dahil ev dışındaki sorumlulukların erkekler tarafından yerine getirilmesi gerektiği sohbetlerde hocalar tarafından dile getirilse de reel yaşam böyle şekillenmemekte, günlük hayatta birçok işi kadınlar yapmaktadır. Ancak bu durum cemaatin kadını evde konumlandırma ve rollerini bu minvalde belirleme yaklaşımını değiştirmemektedir. Katılımlı gözlem sürecinde cemaat üyelerinin, kocası çalıştığı için, engelli oğlunu yürüyüşe, has-

taneye, özel eğitime götürmek gibi işleri üstlenen cemaat mensubu bir kadının durumunu “zaruret” hâliyle açıkladıkları, formunu korumak veya zayıflamak için spor salonuna giden cemaatin genç kızlarının dışarı çıkmasını ise müstakbel kocalarını memnun etme amacıyla izah ettikleri görülmüştür. Cemaatin, kadınların mecbur kalmadıkça evden dışarı çıkmamaları gerektiği yönündeki telkinlerinin büyükşehirde yaşayan kadınlarda pek karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır.

Sohbetlerde kadının kocasına itaat ve kocasının ailesine hizmet etmesi, ev işlerini yapmasının yanı sıra çocuklarını dine yönlendiren anne olma rolüne ve misyonuna sahip olması gerektiği yoğun bir biçimde işlenmektedir. Katılımcılarımızdan Yeliz’in paylaşımı cemaatin bu yaklaşımını özetlemektedir:

Bir hanımın eşine tesiri olacak, çocuklarına tesiri olacak, en fazla dini bilmesi gereken hanımlar. Her yönden çocuğunu hazırlayacak hayata (Yeliz, 50).

Akçaoğlu’na göre, muhafazakâr kesimin idealize ettiği kadın figüründen, aileyi ilgilendiren konularla güçlü bir şekilde ilgilenmesi beklenir, buna karşın ideal erkekle ilgili böyle bir beklenti söz konusu değildir.⁵⁷ Makbul muhafazakâr kadın hem mütebedeyin hem de sıcakkanlı ve ilgili olmalıdır. Kadının aile içinde sarf ettiği emek sayesinde çocuklara dinî yönelim kazandırılabilir. Dinî bir vazife bilinciyle çocuklarıyla ilgilenen anne, onlara toplumsal hayatla ilgili temel dinî bilgileri günah-sevap ayırımına dayanan dinî şemalarla aktarır. Yeliz’in sözleri, İsmailağa Cemaati özelinde, muhafazakâr toplum kesiminin anne olarak kadından beklentisini ortaya koymaktadır.

Kadını evin içinde, kocasına bağımlı olarak konumlandırma ve annelik rolü merkezli tanımlama kuşkusuz sadece İsmailağa Cemaati’nde ya da din-dar muhafazakâr toplumlarda görülen bir tutum değildir. Her cemaat yapısında kadınlarla erkekler arasında ev dışındaki hareket alanları bakımından temel bir farklılık vardır. Erkek belli ama geniş sınırlar içinde kalmak kaydıyla, bir topluluk içindeki eylemlerini belirlemede özgürken kadının bağımsızlığı sınırlıdır. Kadından tüm eylemlerinde ve özellikle ev dışındaki hareketlerinde dikkatli olması beklenir. Yetişkin bir erkeğe duyulan saygı doğrudan onun bağımsızlığından kaynaklanır.⁵⁸ Kadını saygın ve değerli kılsa, ev merkezli görevlerini yerine getirmesi ve ev dışında yer almamasıdır. Kadınlar cemaatin taşıyıcıları ve biyolojik, kültürel ve sembolik anlamda toplumları yeniden üretenlerdir.⁵⁹ Bu nedenle ideolojilerin kendini sürdürülebilir kılmada kadınları araçsallaştırdığı görülür. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında evinin hanımı olan, millî kadın imajı benimsenmiştir. Bu vurgu daha

57 Aksu Akçaoğlu, *Zarif ve Dinen Makbûl: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 94.

58 Nancy Lindisfarne, *Elhamdülillah Laikiz: Cinsiyet, İslam ve Türk Cumhuriyetçiliği*, çev. Selda Somuncuoğlu (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 252.

59 Nira Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, çev. Aysin Bektaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 13, 19.

sonraki dönemde dindar kadın tanımında sadece adı değişmiş olarak kendini gösterir. Dindar kesimde de kadınların ev dışında çalışmak yerine ev hanımlığını tercih etmesi gerektiği görüşü hâkimdir.⁶⁰

6.2.2. Derin Devlet Kadın

“Kadın bir adım geride durmalı” söyleminin katılımcıların evliliklerinde nasıl bir karşılığı olduğunu tespit etmek amacıyla, evli olan katılımcılara “Aile hayatınızla ilgili konularda eşinizle birlikte mi karar verirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Evli kadınların yaklaşık yarısı soruya “evet birlikte karar veririz” şeklinde yanıt vermiştir. Bazı katılımcılar, evde kendilerinin sözünün geçtiğini bazıları da ailevî konularda son sözü söyleyenin eşleri olduğunu ifade etmiştir:

Kesinlikle birlikte karar veririz (Neşe, 35).

Trabzonluyuz biz, diktatörlük kadınlarda bizde (Mehtap, 48).

Hayır, beyim kendi başına karar verir, benim beyimde danışma yok (Gülay, 56).

Cemaatin ana kaynaklarında ve cemaatin önde gelen hocalarının konuşmalarında kadın, her ne kadar kocasına itaat eden, erkeğe nispetle geri planda kalan, tek tip bir profil üzerinden tanımlansa da günlük hayattaki gerçekliğin böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Cemaatin fikrîsel bazda tanımını yaptığı, sınırlarını çizdiği, erkeğin kadından üstünlüğü esasına dayalı hiyerarşik ilişki biçiminin pratikte karşılık bulmadığı araştırma sürecinde yakinen gözlemlenmiştir. Çarşamba semtinde kadınlara yönelik yapılan tarih dersinin kadın hocası, Osmanlı tarihinden Kösem Sultan ve gelini arasındaki mücadeleye dair bir anekdot aktarırken, hocayla dinleyiciler arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

Hoca: - Evin reisi kim? Kimin sözü geçer evde?

Dinleyiciler: - Erkeklerin.

Hoca: - Gerçekte kimin sözü geçer yahu? Söyleyin!

Dinleyiciler: - Kadınların.

Hoca: - İşte, kadın derin devlettir!

Bu diyalog, cemaatin kadınlarının karı-koca ilişkisine bakışını ortaya koymaktadır. Cemaat üyesi kadınlar, kadının erkek karşısında mahfî kalan bir tutum takınması gerektiğini düşünmektedir. Evlilikte de erkeğin evin reisi olduğu, kadının kocasına itaat etmesi gerektiği düşüncesi cemaatin tamamı tarafından dillendirilmektedir. Ancak zahirde bu imaj olmasına rağmen, cemaat mensubu kadınların çoğunluğu gerçekte evi asıl yönetenin kadın olduğunu düşünmektedir. Bu konuda katılımcıların düşünceleriyle söylemlerinin ve uygulamalarının örtüşmediği görülmektedir.

60 Emel Doğramacı, *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992), 83.

Toplumsal cinsiyetin toplumun kültürel ve geleneksel yapısıyla ilişkilendirilmesinin yeterli olmadığını, cinsiyetin içinde kurulduğu ve örüldüğü toplumsal ilişkilerin, aynı zamanda birer iktidar ilişkisi olduğunu iddia eden Bora ve Üstün, bu ilişkilerin belli bir sistematığı ve bu sistematığın de toplumdaki güç ve iktidar yapılarıyla etkileşim içinde olduğunu vurgular.⁶¹ Bu zaviyeden bakılırsa, karı-koca ilişkisi de bir tür iktidar ilişkisi olarak değerlendirilebilir. Katılımcılarımız aile içinde karar verme tutumlarıyla ilgili soruyu cevaplarırken memleketlerine, evlilikteki kıdeme ve eşlerinin mizacına atıfta bulunmuşlardır. Dolayısıyla karı-koca ilişkisindeki dengeğin birçok faktöre bağlı olarak değişkenlik arz ettiği, cemaatin ileri gelenlerinin cinsiyet ve cinsiyet rolleri merkezli çizdiği tek tip kadın ve erkek profiliyle açıklanamayacağı anlaşılmaktadır.

Modern hayatın getirdiği yeni hayat tarzıyla birlikte toplumda kadın-erkek rollerinde değişiklikler olmuştur. Buna bağlı olarak son dönemde toplumsal cinsiyetle ilgili yapılan çalışmalarda ataerkil kültüre ait değer yargılarında da değişimler olduğu görülmektedir. Topçuoğlu ve arkadaşlarının Türkiye’de aile değerlerini inceledikleri araştırmalarında “Bir kadının asıl görevi çocuk bakımı ve ev işleridir” ifadesine katılanların oranı %50.8’dir. Bu oran kentte yaşayanlarda %47.6, kırsalda ikamet edenlerde ise %62.8’dir. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadını ev merkezli tanımlama oranı azalmaktadır. Aynı çalışmaya göre “Evde son sözü erkek söyler” yargısını destekleyenlerin oranı %54’tür. Eğitim düzeyi yüksek kişiler, gençler ve kadınlar bu ifadeyi daha az desteklemektedir.⁶²

Akşit ve arkadaşlarının sekiz ili kapsayan araştırmalarında, İslam’da kadınla erkeğin eşit olmadığını düşünen muhafazakâr katılımcılar, kadının erkeğe göre bedenlen zayıflığına, anneliğine, hamilelik, çocuk emzirme gibi biyolojik özelliklerine ve fitrat farklılığına atıfta bulunmuş ve “İslam’da kadın dahiliye, erkek ise hariciyedir” gibi söylemlerle konuyu dinî referanslarla açıklamışlardır. Aynı çalışmada “Kadının yeri evidir” düşüncesine sahip olanların oranı %39.7, “Kadınlar ev dışında çalışmamalıdır” görüşünde olanların oranı %30.4’tür. Çalışmanın yapıldığı illerde özellikle eğitilmiş ve genç kesimin geleneksel kadın cinsiyet rolleri yanında modern rolleri de kabullenme eğilimi içinde olduğu tespit edilmiştir.⁶³ Bu araştırma sonuçları göz önünde bulundurularak, Türk toplumunda kadının genel olarak aile merkezli algılandığı, ev içi rolleriyle tanımlandığı ancak kadını sadece söz konusu rollerle mahkûm kılmanın da kabul görmediği, modern kent yaşamının getirdiği

61 Aksu Bora - İlknur Üstün, *Sıcak Aile Ortamı: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler* (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları, 2008), 5.

62 Abdullah Topçuoğlu vd., *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, ed. Mustafa Turgut (Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010), 96-116.

63 Bahattin Akşit vd., *Türkiye’de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 355-356, 512.

yeni kadın rollerinin de toplum tarafından zamanla yükselen bir oranla benimsendiği yorumu yapılabilir.

İsmailağa Cemaatindeki kadınların bir kısmı çocukluk çağından itibaren bu cemaatin içinde yetişmiştir. Cemaat, modernleşmeyle ilgili birçok olguyu toplumun geneline göre geriden takip ettiği için, kendi cemaat çevrelerinin dışına çıkmamış olan bu kadınlar da modern kent yaşamının getirdiği yeni toplumsal cinsiyet rollerini kabul etmekte geri kalmaktadır. Cemaatin kadınlarının ekseriyeti örgün eğitim kurumlarında okumadığı ve kamusal alanda çalışmadığı için, cemaatin erkeklerinden daha çok kapalı grup özelliği taşımaktadır. Grupta ev dışında çalışan kadın olmadığından, aile yapıları da geleneksel aile formunun dışına çıkmamakta modern kentteki erkeklerin edinmeye başladığı yeni roller de cemaat erkeklerinden beklenmemektedir. Bunun yanında özellikle genç kuşakta toplumsal cinsiyet rollerine ve kadının konumuna yönelik fikirlerde yavaş bir seyirle de olsa değişim olduğu gözlenmektedir.

Değişimin tezahürü en çok dışarıdan İ.H.L ve İlahiyat okuyan genç kızlarda müşahade edilmiştir. Bu genç kızlar hem kendi dışarıdan okuma çabaları hem de örgün eğitim kurumlarında okuyan erkek kardeşleri vesilesiyle cemaatin dışındaki hayatı tanıyabilmektedir. Bu açılım, genç neslin cemaatte edindiği değerleri sorgulamasına ya da bunların yanında modernliğin getirdiği kazanımlara da erişme isteğine neden olmakta ve gelecek planlarıyla bağlantılı olarak evlilik tercihlerini etkilemektedir.

6.3. Cemaatin Kızlarının Evlilik Kriterleri

Katılımcılardan 6 kişi bekâr, 11 kişi evli ve 3 kişi de duldur. Evli olmayan katılımcılara “Evleneceğiniz kişinin sizinle aynı cemaatten olmasını ister misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. 2 kişi bu soruya “cemaatimden olsa daha iyi olur” şeklinde cevap vermiş, ancak bu kızlar da dahil katılımcılardan hiçbiri evlenecekleri kişinin İsmailağa Cemaati mensubu olmasının evlilik için öncelikli şart olduğunu söylememiştir:

Bizim cemaatte ille de bizden olsun şartı yok, başka cemaatlerde var... Çarşafıma karışmaması lâzım ama dindar da olması lâzım (Hülya, 24).

Benim cemaat şartım yok, ahlaklı namazlı abdestli olması gerekir. Şu cemaatten olsun takıntım yok, cemaatimden olsa tabi daha iyi bildiğim bir şey... Bizim ilk şartımız çarşafı çıkarttırmaması (Esmâ, 25).

Ben nişanlıyım. Bizim cemaatten değil... Önemsemiyorum, bizden olmasını. Başka cemaatten olsaydı belki biraz sıkıntı yapardım. Onu çeviririm diye düşünüyorum, bizim cemaate meyli var, çok bilgisi yok (Serap, 28).

Eş tercihlerinde cemaat mensubu olmanın önemli bir şart olmadığı ortaya çıkınca, genç kızlara evlenecekleri kişide hangi özellikleri aradıkları sorulmuştur. Eş adayının kendilerinden çarşafı çıkarmayı istememesi genç kızların olmazsa olmaz şartıdır. Katılımcılardan Feyza hem “Cemaatteki bazı adamlar

beni sarıklı cübbeli erkeklerden soğuttu. Ben doğrusu sarıklı cübbeli bir erkekle evlenmek istemem. Benim evleneceğim kişi ince olacak, kadın dilinden anlayacak, kalbimi kazanacak” cümlelerini sarf etmiş hem de evleneceği kişinin çarşafını çıkarttırmaması şartını öne sürmüştür. Sarık ve cübbe de cemaatin sembolü olmasına rağmen Feyza örneğinde görüldüğü üzere, bazı genç kızlar bu kisveli biriyle evlenmek istememektedir.

Bekâr katılımcıların müstakbel eşlerinde aradıkları başlıca özellikler; dindarlık, çarşafı çıkarttırmamak ve kendine ait mesleği olmak şeklinde özetlenebilir. Başka cemaate mensup biriyle evlenmektense, hiçbir yere intisabı olmayan biriyle evlenmeyi tercih edeceğini dile getiren genç kızlar, evlendikten sonra eşlerinin İsmailağa Cemaati’ne dâhil olacağına inanmaktadır. Kanaatimizce bu genç kızlar, eş adayının, dinî bilgiyi ve yaşayışı kendileri vasıtasıyla öğrenmesini istemektedir. Bununla birlikte bazı katılımcılar tamamen cemaatin içinde yetişmiş, cemaatin kisvesini giyen erkeklerle evlenmeye sıcak bakmamaktadır. Bu yaklaşımın birinci sebebi, genç kızların cemaatin içinde yetişen erkeklerin kadınlarla ilgili katı gelenekçi bir yaklaşıma sahip olduğunu düşünmeleridir. İkinci sebep, genç kızların örgün eğitim kurumlarında okumuş, ekonomik anlamda özgür kişilerle evlenmek istemesidir. Zira cemaatin medreselerinde okuyan erkekler ya hocalık yapmakta ya da serbest meslekle uğraşmakta, bazıları da babalarıyla birlikte çalışmaktadır. Genç kızlar bu nitelikteki erkeklerle evlendikleri zaman, tamamen cemaatin içinde kalıp cemaat dışındaki hayatla bağlantı kuramayacakları düşüncesine kapılmaktadır. Ayrıca kızların tamamen bireysel bir yaklaşımla düzenli geliri olan biriyle evlenerek, ekonomik anlamda rahat etmek istedikleri de anlaşılmaktadır.

Orta ve üstü yaş grubundaki cemaat mensubu kadınlar, cemaatin kızlarının evlilikte modern kriterler aradığı eleştirisini getirmekte, cemaatin içinde evlilik yaşının yükselmesi ve bekâr kız sayısının artması gibi daha çok toplumsal değişim ve kuşak farkıyla izah edilebilecek durumları, genç kızların tutumuna bağlamaktadır. Başından sonuna kadar şahit olduğumuz bir evlilik görüşmesi örneği üzerinden cemaatin genç neslindeki değişim daha net ortaya konulabilir. Cemaatin orta yaşlı mensuplarından Suna, her ikisi de cemaat mensubu olan genç bir kızla, erkeğin evlilik görüşmelerine aracılık etmişti. İki defa yüz yüze birkaç defa da telefonda konuşan taraflar, istiharelerinin olumlu çıkması sonucu evlenmeye karar vermişler ancak sözlenme aşamasında ayrılmışlardı. Dışarıdan İlahiyat okuyan genç kız ayrılık sebebini şöyle açıklamıştır:

Ben, çalışan bir kadına Kur’an öğretiyorum. Çalıştığı için, onun evine akşam 10 gibi gidiyorum, Kur’an öğretmeye. Oğlan kıskanç, bu saati geç buldu. Doğru mu o saatte gitmen, dedi. Biraz da ukalâ... Ben serbest büyüdüm, benim hayatıma karışacak... (Feyza, 28).

Ayrılık kararı sonrası taraflarla görüşen Suna, konuyla ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

Allah'tan sonra secde edilecek olan varlık kocadır. Sen yarım aklınla, kim oluyorsun da oğlanı ukalâ buluyorsun. Senin çarşafını kabul etmiş, istiharen, istişaren olumlu çıkmış, beraber çalıştığı memurlar dahil sorduğunuz herkes “çok iyi” demiş. Erkek tabi ki karışacak, geç saatte gitme diyecek. Benim kocam da kaç sene beni yalnız hiçbir yere salmazdı. Çarşafımı kabul etti, kursa gitmeme izin verdi, tamam. Bizim kriterlerimiz bunlar...(Suna, 45).

Aktardığımız olayda, genç kızın görüştüğü kişiyle evlenmekten vazgeçmesinin nedeni; eş adayının kendisinin özgürlüğünü kısıtlayacağını düşünmesidir. Bu gerekçenin genç kızın kent hayatında kazandığı modern normlarla ilgili olduğu görülmektedir. İsmailağa Cemaati aynı ilçede de olsa bir kadının geç saatte yalnız başına bir yere gitmesini onaylamamaktadır. Ancak genç kız kendisinin özgür yetiştiğini belirterek, kısıtlanmak istemediğini söylemiştir. Cemaat mensubu başka bir çiftin evlilik görüşmesinde de taraflardan, dışarıdan İ.H.L okuyan genç kız, görüştüğü adayın yakasız gömlek ve ütülü kumaş pantolon giymesini “İsmailağa Cemaati yönü ağır basıyor” diyerek eleştirmiş ve tekrar görüşmeyi kabul etmemiştir. Kendisine “Sen de çarşafslısın, bu cemaatin mensubu olduğun belli, karşıdaki kişi de seninle ilgili aynı şeyi düşünebilir” dediğimizde “Ama ben böyle giyiniyorum ve bunu kabul edecek birisi olması gerektiğini şart koşuyorum. Bu benim şahsî fikrim. Başkasının da başka şartları olabilir” cevabını vermiştir. Bu açıklamanın kendini merkeze alan bireysel bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Orta yaş cemaat mensuplarını temsil eden Suna'nın cemaatin kaynaklarında ve hocalarının konuşmalarında yer verilen kocaya secde edilmesi rivayeti ve “saçı uzun aklı kısa” deyimini kullanması, bir erkeğin çarşafı kabul etmesinin bile evlenmek için yeter sebep olduğunu düşünmesi, iki neslin hem kadın algısı hem de evliliği değerlendirmede farklı tutumlara sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

İsmailağa Cemaati'ne ait yayınlarda, cemaat erkini temsil eden erkek hocaların ve kadın hocaların söylemlerinde kadın; erkeğe göre ikincil, farklı yaşam dönemlerinde, eş veya baba gibi aile üyelerinden bir erkeğe bağlı olarak konumlandırılmaktadır. Cemaat; erkeği aklın, dinen ve ahlâken kâmil vasıflı, kadını ise bedensel zayıflığıyla birlikte aklî, dinî ve ahlâkî anlamda eksik ve erkekten aşağı konumda değerlendirdiğinden kadını ibadet hayatından aile hayatına, eğitimden giyim tarzına varıncaya kadar hemen her alanda sınırlandırmaktadır. Cemaatin kadın tanımı, söylem bazında katılımcılar tarafından da benimsenmekte, bu kabulün doğal sonucu olarak, kadının ev hanımlığı, annelik gibi cinsiyet rolleriyle yetinmesi, okuma veya çalışma amacıyla

kamusal alana çıkmaması gerektiği fikri yine sözlü olarak desteklenmektedir. Cemaatin genç kadın üyeleri de narinlik, hassaslık, hanımefendilik gibi kadınlara has olduğu düşünülen naif özellikleri ön plana çıkararak ve yumuşatılmış ifadeler kullanarak, cemaatin dinî atıflarla yücelttiği geleneksel kadın cinsiyet rollerinin dışına çıkılmaması gerektiğini savunmaktadır.

Toplumsal değişime karşın, kadınların üstlendiği yeni rolleri kabul etmeme konusunda direnç gösteren İsmailağa Cemaati'nde özellikle genç kuşak kadınlar düşünsel anlamda cemaatin değerlerini benimseyip, desteklese de günlük yaşamları bu kabulden farklı şekillenmektedir. Cemaatin hocalarının oldukça sert bir tavırla karşı çıkmasına ve genç kızları bu yönelimden alıkoymak için dinî ve grup içi referanslara başvurmasına rağmen, cemaatte hatırı sayılır oranda bir genç kız kitlesi son dönemde açıktan İ.H.L ve İlahiyat Fakültesi okumaya yönelmektedir. Yine bu genç kızlar, aynı dinî algıya sahip olmalarına rağmen, karı-koca rolleri konusunda geleneksel kalıpların dışına çıkmayacağı düşüncesiyle İsmailağa Cemaati'nden bir erkekle evlenmek istememektedir. Cemaatin içinde yetişmiş olan erkeklerin, cemaatte edindikleri "Müslüman kadın" tanımı gereğince kendilerini kısıtlayacağını düşünen genç kızların evlilik kriterlerinin bazıları modern bazıları da dinî normlara dayanmaktadır.

Yirmi yıl öncesine kadar modern hayatın getirdiği yenilikleri, savunduğu değerlere ve kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılayan, televizyon izlemeye karşı olan İsmailağa Cemaati günümüzde medya organlarına sahip bir yapı haline gelmiştir. Ancak cemaat, cemaatin taşıyıcısı misyonunu yüklediği kadınların, geleneksel rol tanımının dışına çıkmasını engellemek için diğer alanlarda gösterdiği esnekliği kadın konusunda pek göstermemektedir.

İsmailağa Cemaati mensubu katılımcılar, cemaatin dinî yayınlarını ve liderin sözlerini en doğru bilgi kaynağı olarak gördükleri için, bu kaynakların kadınla ilgili ortaya koyduğu yaklaşımı da söylem bazında kabul etmektedir. Ancak genel itibariyle cemaatteki evli kadınlar eşleriyle ilişkilerinde "erkeğin bir adım gerisinde duran" kadın profilini temsil etmemektedir. Cemaatin genç kızları da naif ifadelerle, geleneksel rollerin dışına çıkmayan kadın imajını savunmaya çalışsalar da bu beklentiye sahip adaylarla evlenmeyi istemektedir. Mahfi kalan ve evden çıkmayan kadın modeli özellikle modern kentte büyüyen genç kızlarda karşılık bulmamaktadır. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte İsmailağa Cemaati'nin toplumsal cinsiyet rollerine dair katı-gelenekçi yaklaşımının değişmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu başlıkların başka makalelerin müstakil konuları olduğu şerhini düşerek belirtelim ki; cemaatin karşı çıktığı, kızların örgün eğitim kurumlarında okuması, kadının yalnız başına seyahati ve araba kullanması gibi hususlarda da İsmailağa Cemaati kadınlarının ara çözümler bularak meşrulaştırıcı izahlara başvurdukları tarafımızdan gözlenmiştir.

Kaynakça

- Akçaoğlu, Aksu. *Zarif ve Dinen Makbûl: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Akın, Nimetullah. "Resmi Din Öğretimi ve Gayr-i Resmi Din Öğretiminin Neden Olduğu Problemler: İsmailağa Örneği". *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme*, ed. Hayati Hökelekli ve Vejdi Bilgin. 621-631. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.
- Akşit, Bahattin vd., *Türkiye'de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Berg, Bruce L. – Lune, Howard. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. çev. Hasan Aydın. Konya: Eğitim Kitabevi, 8. Basımdan çeviri, 2015.
- Bora, Aksu – Üstün, İlknur. *Sıcak Aile Ortamı: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları, 3. Basım, 2008.
- Creswell, John. W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 3. Basımdan çeviri, 2018.
- Cübbeli Ahmet Hoca. "Kadınların Bedduaları Cübbeli Ahmet Hoca". *Youtube*. Yayın Tarihi 10 Ekim 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=LKMk-AhQ-tk>
- Cübbeli Ahmet Hoca. "Hanımlar Ölürken, "Hadi Çarşıya Çık" Desen Canlanır.". *Youtube*. Yayın Tarihi 27 Ağustos 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=h9pUj0ShwuA>
- Çakır, Ruşen. *Ayet ve Slogan. Türkiye'de İslami Oluşumlar*. İstanbul: Metis Yayınları, 11. Basım, 2014.
- Doğramacı, Emel. *Türkiye'de Kadının Dinünü ve Bugünü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Dökmen, Zehra. *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 10. Basım, 2019.
- Efe, Adem. *Dini Gruplar Sosyolojisi*. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.
- Efe, Adem. "Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı". *Journal of Islamic Research*. 28/3 (2017), 290-301. http://isamveri.org/pdfdrq/D00064/2017_3/2017_3_EFEA.pdf
- Ehlisunnet fetva. "Kocasını dinlemeyen kadın günaha girmiş sayılır mı". *Youtube*. Yayın Tarihi 10 Ağustos 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=COIaHBq5s9c>
- Glock Charles.Y. (1998). "Dindarlığın Boyutları Üzerine". çev. M. Emin Köktaş vd.. *Din Sosyolojisi*. der. Yasin Aktay. 252-274. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Harman, Ömer Faruk. "Havva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/ 542-545. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Harman, Ömer Faruk. *Müzakere. Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* 1/91-96. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Hekman, Susan J. *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi: Postmodern Bir Feminizmin Öğeleri*. çev. Bekir Balkız - Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 10. Basım, 2012. *Kitâb-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1997.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. çev. Hayreddin Karaman vd.. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2006.

- Kuş, Elif. *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.
- Lâlegül TV. "Hanıma karşı asla tartışma kazanamazsın – Cübbeli Ahmet Hocaefendi Lâlegül TV". *Youtube*. Yayın Tarihi 12 Haziran 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=nNq088NZtfk>
- Lâlegül TV. "Erkeklerin gördüğü ortamda kadın çalışamaz- Cübbeli Ahmet Hocaefendi Lâlegül TV". *Youtube* Yayın Tarihi 23 Nisan 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=PGBnRTZdPew>
- Lindisfarne, Nancy. *Elhamdülillah Laikiz: Cinsiyet, İslam ve Türk Cumhuriyetçiliği*. çev. Selda Somuncuoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Lloyd, Genevieve. *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*. çev. Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Nietzsche, Friedrich. *Beyond Good and Evil*. çev. R.J. Hollingdale. Penguin Books, 1990.
- Öz, Ahmet. "Ruhu'l Furkan Tefsirindeki Bazı Yorumlara Eleştirel Yaklaşım". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/ 30 (2017), 407-427.
- Özlem Özlem. "Kocasını Kızdıran Kadın Cübbeli Ahmet Hoca". *Youtube*. Yayın Tarihi 10 Mayıs 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=aV2k9epl7qY>
- Öztürk, Mustafa. *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 6. Basım, 2017.
- Şişman, Nazife. *Küreselleşmenin Peçesi İslam'ın Peçesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l Marife, 1986.
- Tek, Abdürrezzak. *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Bursa Akademi, 2017.
- Temir, Fatma. *Tarihte Kadın ve Cilbab*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2014.
- Topçuoğlu, Abdullah vd.. *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. ed. Mustafa Turgut. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut. *Ruhu'l Furkan Tefsiri*. İstanbul: Siraç Kitabevi, 1991.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut. *Sohbetler*. İstanbul: Sirac Kitabevi, 1999.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut. *Mahmud Efendi Hazretleri'nden Duyulan Hikmetli Sözler*. İstanbul: Ahuska Yayınevi, 2018.
- VideoBilgiyat. "Cübbeli Ahmet Hoca Kadın Erkek Eşit Değildir". *Youtube*. Yayın Tarihi 17 Kasım 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=Gr8VEB5Wkz8>
- Yapıcı, Asım. *Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Yelken, Ramazan. *Cemaatin Dönüşümü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Yayıncılık, 22. Basım, 2011.
- Yılmaz, Ömer. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Yuval-Davis, Nira. *Cinsiyet ve Millet*. çev. Ayşin Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Basım, 2014.

An Analysis of Women Member of the Religious Group's Thoughts and Perception of Women and Gender Roles: The Case of Ismailaga Community

(Extended Abstract)

The issue of "women" is one of the most discussed topics about social change experienced with the modern lifestyle. The roles expected from women in the traditional social structure are generally shaped around domestic work and childcare. In modern society, women go out of the home for education, work or other reasons, become visible in public and social spheres, thus their social roles differ from women's roles in the traditional social structure. This situation leads to discussions about the position of women in religious conservative society who want to preserve their religious and traditional values. Some people and groups from the religious background are concerned that the new roles women have begun obtaining in modern life will prevent them from fulfilling their traditional roles and this will bring social deterioration. They, consequently, reveal discourses with the content of preserving religious and traditional values that can be possible by returning women to their traditional status. Ismailaga Community is considered to be one of the important representatives of this opinion in Turkey due to their publications on the issue and their preachers' statements in the media.

In the religious information sources of the community, it is seen that the women who committed the original sin as well as causing the sin of men, including the prophets, are positioned as physically, religiously and morally weak compared to men. In these books, a woman is defined as a dependent and adhered person to her husband. In the speeches of the eminent preachers of the community in the media, the woman is described as a secondary and inferior person compared to the man and mostly the rights of the husband over his wife are mentioned.

In this article, Ismailaga Community member women's approach to gender roles and their perception of women discussed. Qualitative research methods were used in the study. In this context, in addition to semi-structured interviews and participant observation, the documents of the community and the materials in the audio-visual media are examined. We participated in the activities of the community for women in Fatih district, the center of the community, as a participant observer between November 2014 and April 2016. The age range of the participants is 18-60. Eleven of the women are married, six are single and three are widowed. 60% of the participants are educated at the basic education level.

In the study, we sought to find answers to such questions that "Is there a distinction between men and women in Islam?", "What are the roles of women and men in marriage?" and "Do you decide with your husband on the

issues related to your family life?”, and so. Besides, to the single women the question of “Would you like the person you marry to be from the same religious group?” was asked.

Within the scope of the answers, it is seen that the participants adopted the “women” issue on their discourse according to the sources of the community and the speeches of their preachers. In the discourse of the participants; it is seen that the statements like “men are created superiorly than women, it is necessary for women to stop one step behind men and not to lose their ladyhood” come to the fore. In addition, the women we interviewed think that the rights of women are protected and women are highly valued in Islam. While answering the question about husband and wife roles in marriage participants highlighted the housewife and motherhood roles of women. Few respondents referring to the role of husband addressed the works outside the home, mainly related to making money. The community’s positioning of women at home is a definition that encompasses all areas of daily life. Even though their preachers Express the view that the responsibilities outside the home, including throwing garbage, should be fulfilled by men, real life is not shaped like this; many of these activities are done by women in daily life. During the participatory observation process, the situation of a woman who is undertaking tasks such as taking her disabled son to walk, hospital or to special education explicated by the members of the community as a necessitation, because her husband was working, whereas the young girls’ gym works were also seen as a necessity with the reason of pleasing their intended husbands. It is understood that the community’s inculcations that women should not leave the house unless they are obliged to, find no response from the women living in metropolitan cities. Contrary to the dominant discourse of the group, women do not stand one step behind the men through the family decision making processes of the participants. The balance in the couple relationship varies depending on many factors such as the duration of the marriage, hometown and socio-economic level.

The women of the community carry the specifications of a closed group more than their men. Since no women are working outside the home in the group, family structures do not go beyond the traditional family form, and the new roles that men in the modern city have begun to take are not expected from the men of this group. It is also observed that there is a gradual change in the ideas about gender roles and the position of women, especially in the young generation.

The manifestation of the change was mostly observed in young girls studying in Imam and Preacher Schools and theology with distance education. Most of these young girls do not consider marrying a person from their own group as a primary condition, even some of them do not want to marry men who have grown up in the group. It is understood that young girls want to

marry someone from outside the community, have a regular income, and live a freer and economically comfortable life.

The Ismailaga Community, which perceived the innovations of modern life as a threat to the values it defends until twenty years ago and was against even watching television, has become a community that has media organs today. During the research, it was observed that the women of the Ismailaga Community found intermediary solutions and resort to legitimizing explanations on issues such as girls' studying in formal education institutions, women's driving and travel alone. According to the results of the research, it seems inevitable that the Ismailaga Community's strict-traditionalist approach to gender roles will also change in the upcoming period.